

BÁNAT ÉS BOR

I

Alkonyat tájt tért haza a mezőről Kovács János. Fáradtan vagy inkább szomorúan, erősen földre szegzett tekintettel ballagott az utcán. Mögötte két bivaly vonszolta, nyikorgatta a kittyant ráfokon döcögő szekeret, mely színültig rakva édeskés szagú, frissen szedett kukoricával.

Asszony húga, aki Bokor Danihoz ment volt férjhez négy esztendővel ezelőtt, a kapuban várta, báméskodva, kezeit kiugró hasán pihentetve. Majd, mikor az útkanyarban előbukkant a szomorú ember a fekete állatokkal és a keservesen nyikorgó szekérral, a menyecske feléje indult, s már jó előre intgetni és kiabálni kezdett.

– Noszogassad má azokat a bihalakat, János! Ilyen lötyögés mellett nem lesz vacsora a dógosoknak!

Megértette. Megint valami baj van otthon: csak a vacsoráért nem lesné őt az asszony a kapuban. Megszaladt testében a vér, de nem szólt az állatokhoz, a bivalyat úgyis hiába nógatná.

– A vénasszony beteg lett. Beléállott valami, s nem tud vacsorát főzni. Errefelé jártam, s bénéztem, hadd lám, micsináltok... De réám ne számítsatok, én nem maradhatok, engem is vár otthon a jószág... Híjjál valakit, hogy vacsorát főzzön!...

János már a kapu elé érkezett. Megállt az ember, aztán a bivaly és a szekér.

A menyecske a kaput sem nyitotta ki. A legény mozdulatain nem látszott harag és felindultság, csak

komor volt, s túlságosan előtűntek szeme körül azok a sötét vonalkák, amelyek nem illettek harmincesztendő korához. És sötét volt a tekintete is, mint aki nek emészti valami az életét.

Már lebújt a nap is. A dolgozók, hárman (két asszony és egy gyermek, amolyan alkalmi segítség, kölcsönbe), nemsokára megérkeznek. S nincsen vacsora... Mire a csillag feljő, ezt is tudni fogja a falu, hogy nincsen vacsora...

– Anyám beteg?

– Az.

– Osztán mi baja?

– Mi baja!? Hát a vénség! – vont vállat az asszony. – No, én menyek, dógom van nekem is... Mért nem házasodtál meg? Mért nem hoztál asszonyt a házhoz?... Hogy a te háztájadat beszélje az egész világ?... Én szégyellem. Mert én a testvéred vagyok, csak ezért mondom... Most esment a vacsora a dógosoknak... Hogy az Isten süsse meg az eszedet! A gondolkozásodat!... De én menyek, engem vár a majorság s a disznók!...

– Nocsak – felelte kurtán, kikerülte a hűgát, reá se nézve, s kaput nyitott. De a siralmas helyzet erősen ránehezedett a lelkére.

Most hívjon asszonyt, hogy vacsorát készítsen! De kit? Velük szemben lakik Szakács Ferenc, annak a felesége is napszámba jár, s ilyenkor még nincsen ott-hon. Egyik tőszomszédjuk a vén Gecse Samu, annak a felesége olyan lompos és elhanyagolt, hogy undor volna enni a keze után. Mondják, hogy dagasztás közben is keze fejével törülgeti a náthás orrát s öreg szemének a csipáit. Alsó szomszédjuk gazdag ember, felesége és serdülő leánya is neki, aki beleszokott már az asszonyi teendőkhöz, de hát azok is a saját házuk tájával vannak elfoglalva ilyenkor. Kit hívjon... Ujjával hátulról előrebökte a kalapját, mélyen rá a szemére, s összeszorította a fogát, hogy ne kelljen káromkodnia.

Alighogy hűgát elnyelte az utca, megjelent az ajtóban az édesanyja. Görcsös botot szorongatott a kezében, de azt most nem használta teste támogatására,

hanem mindegyre a levegőben kalimpált vele: izgatott volt a vénasszony is, kendőjét gyakran igazgatta:

– Hallod a hitványt? Hallod má? Mintha nem is az én leányom volna, hogy süllyedjen el alatta a föld! Mondom neki, hogy: né, te, én má öreg vagyok, a reggeli köd még most is tépi a tudómet – s bizonyosságul köhécselt kettőt-hármat –, lábaimat is szagatja a nyirkosság (jaj, most is hogy hasogat, mintha borotvával vágnák!)... Le kellett feküdnöm, nem bírtam má, s mondom neki, hogy: megcsinálhatnád azt a kicsi vacsorát... Jaj, mit rakott reám, mit vitt véghez velem, te jó isten! A tulajdon leányom!... Most aztán fogjak a vacsorához, hogy a víz áztassa el a testit annak a cudarnak! Éppen, mint az apja... A lábom, istenem, istenem... A faram, jaj... mintha a száján köpte vóna ki...

János erre sem válaszolt. Morcosan kilesett a kalapja alól, s főbelijét nyomban hátrabökte. Táncol az ember fején a kalap, amikor megkeseredik a lelke... A bivalyok lassan másztak utána, nyáluk fehérén, habosan csorgott, s olykor a torkuk hangosan kortyant.

Késő ősz volt, ködös reggelekkel, napestig bágyadt-sötétkéken feszülő éggel, nyirkos éjszakákkal. A férfi felsőtestén csupán egy szál ing lobogott, abban dolgozott egész nap, de most sem fázott, sőt, a hűvös alkonyat ellenére, a hónalja alatt izzadságot érzett. fejében s mellében pedig tüzet, amely kiszáritotta a torkát. Az Úristennek van gondja rá, hogy minden estére megnőjön a keserősége!

2

Mindenekelőtt a barmokat szabadította ki a járomból, aztán rázott után nézett, hogy legyen mit sercgetetniük az állatoknak. Hátha Juli a felesége volna? Akkor is idejutott volna?... A bivalyok az istálló felé vették útjukat... Nincs asszony, nincs gyermek. Legénytársai közül soknak már iskolába jár a kicsi fia. Fekete Tamás két hold földet is vásárolt, amióta megházasodott. Igaz, a falu szája szerint a szomszéd

faluból hozott felesége adta a pénzt a földekhez. Manapság a kigazda nem tud birtokra vergődni a saját erejéből. Mit kezdjen ő azzal a három holddal, amit az apjától jussa fejében megkapott? Van még vagy öt szép darabja az öregnek, de azt fogja, nem engedi ki a keze közül. Neki, a fiának meg éppen nem adja! Makacsul, szívósan tartja a haragot négy esztendeje, amióta a fia javára kiszakadt a birtokából az a három hold. A köszöntését sem fogadja. Pirul is érte eleget János: tanúja van rá, hogy mindig kalapot emel az apjának az utcán illedelmesen.

A vén Kovács a feleségit is elúzta a háztól, amikor János összetűzött volt vele amiatt a leány miatt, akit az öreg élettársul szemelt ki neki. Módos gazda leánya volt, az öreg nem akart rosszat, – vele szakadt volna vagy nyolc-kilenc darab föld is. A szava is kellemes volt, az arca is barna és piros, de a szeme másként ragyogott, mint a Györki Julié. Süldőlegény kora óta bomlott a János esze Juli után, hogy is nézhetett volna ő másra, még ha az apja akarta is?! Juli sem volt szegény: gazdát csinált a férfiből, akihez férjhez ment. Hej, ha közbe nem szól a falu szája!... Azt is az apjának köszönheti, mert ő hírelte el úton-útfélen, hogy házasodik a fia... Éppen tél volt, farsang ideje, s gyakran hajnalig koccintgatott az öreg a jövődöbeli menyé egészségére... Vagy igaz lenne, hogy titokban Györki is tiltotta a leányát?... János még ma sem lát tisztán a történetek mögé, pedig azóta sok víz lefolyt a Küküllőn...

Hogy ok nélkül csurgott le azon a télen a rengeteg bor a vén Kovács torkán, s hogy szó sem volt igaz a János házasságáról elterjesztett hírekből? Mind esküdzhetett aztán Julinak isten és kapufélfa előtt: hogy csak őt szereti, hogy akár a legmagasabban tündöklő, legszebb csillagot is lehozná neki az égből, hogy ő soha mást nem vezet a pap elé, inkább elpusztítja magát, vagy világgá bujdosik, – néhány nap múlva, szombat este, amikor ismét faluba akart menni, zárt kaput talált Juliéknál. Künn sündörgött a hidegben késő éjszakáig, s összeszorított fogakkal leste a leányos házban égő világosságot. Addig nézte, míg a hú-

vös szél harmatot nem gyűjtött a szemébe, s a lába is meggémberedett a léptei alatt csikorgó hóban. Addig ögyelgett, míg kijött az a másik legény a leánytól. A széptevő másodmagával volt, kísérettel. Igen jól tudta, hogy nem jó egyedül mászkálni olyan fehérnéphez, akire más is szemet vetett.

Kovács János a végzetes téli éjszaka előtt pár nappal kapta ki a jussát az apjától, majd hamarosan összevesztek. Az anya a fia pártját fogta, mire az öreg mindkettőjüket elűzte a háztól. Mit tehetett volna az édesanyjával, akinek sehol atyjafia, háta pedig meghajlott már az idő és az élet súlya alatt. Házat bérelt János, és harminc nyári napszámmal fizetett érte. Télen feljárt a havasba, fát döntött, szenet égetett, s csak a tavasz vetette haza a faluba, szántás idején, amikor a cserfa már bontogatni kezdte a rügyeit. Arca egészen megváltozott: vonásai kemények lettek, tekintete sötét és zord, hangja mogorva. Keveset beszélt.

Alighogy megnyitotta most a szekér farát, lovak csengője hallatszott az utcáról, s valaki hógatott. Már szaladt is az édesanyja. Szegény vénasszonynak mint ha elillant volna a testéből a fájás: szaporán szedte a lábait, s így nem is tűnt görbének. Arcán a panaszos vonásokat ijedségtől gyúlt pirosság váltotta fel:

– Jöszte hamar, János fiam!... A perceptor úr... A kisbíró... Egy csendőr... János fiam!...

A legénynek megfeszült a teste, homloka összeráncolódott. Újból megbökte a kalapját:

– Ne kiabáljon.

– De a perceptor úr, fiam, s a csendőr! Nem is egy, hanem két csendőr! Hagyd már azt a szekeret, mert mingyárt reánk szakad az ég!

– Mondom, hogy ne jajgasson olyan hangosan. Hallják a szomszédok is. Már valaki a kerítés mellett van. Nem lássa?

A vénasszony reszkető kézzel dugdosta hajfürtjeit a kendője alá, de azok nem akartak engedelmeskedni neki, újból és újból kivillantották kenderfehérségüket.

– S mennyi ember! Nézz már ki abból a csűrből!

Valóban sokan álltak a szekér körül. Egy asszony gyermeket tartott a karján, köténye szélénél kikandikált alsószoknyájának szennyes fehérsége. A gyermek öklöcskéivel olykor a szemének esett, s prünyönyögni kezdett. Egy férfi fél lábát a kerék küllőjére rakta, tekintetével tartózkodva méregette a szekéren ülő községi esküdtet, akié a fogat volt, s bús egykedvűséggel kérdezte tőle:

– Osztán ezt megfizetik neked?

Az esküdt elengedte a füle mellett a kérdést.

– Hát az a piros csíkos párna – folytatta az előbbi. – Ugyi, az a Küss Lajosné? Jól megüsmerszik. – A karján gyermeket tartó asszony homloka alól lopva lesett a távolabb álló férfire. Tekintetük találkozott. A nő elmosolyodott, arca fehér szőkeségét elöntötte a pír, gyorsan elfordult, s csitítgatta a gyermeket, aki már nem is sírt, hanem ujját szopogatta mohó étvággal.

– Hát ez a búza kié?... Kinek van ilyen szemetes búzája? – s fél kézzel a zsákhöz nyúlt, amely kirepedt a feszességtől, s szóródott belőle a szem. – Jól tudtok gazolni. Látszik, hogy nem a tiétek – csóválta fejét szemrehányólag.

A szekéren ülő ember, aki jóval fiatalabb volt a kérdezősködőnél megsokallta az érdeklődést: hátracsapott az ostornyéllal, s az ütés majdnem eltalálta a zsákokon matarászó férfi kezét. Az távolabb húzódott egy lépéssel.

– Ahova nem tett, oda keed ne nyúljon! Megtanulhatta volna, elég vén már!

Egyik csendőr a szekér mellett maradt fegyveres fedezetül, s most szükségesnek vélte beleavatkozni a csipkelődésbe: ráripakodott a közelben lézengőkre, s karjával hátrább taszította őket. Az iménti kíváncsiskodó oldalt sandított, szemei hunyorogtak, és kiköpött az úttestre. S hogy nem nézett rá senki, nem sokára még egyet köpött. Hadd lássák!

...János a csűrkapu deszkái közül leskődött ki felé. Izmai görcsösen megfeszültek, reszketett:

– Már kiabálhat – mondta félig az anyjának, félig magának. – A keservit ennek az életnek! Esmént

nyakunkon a szégyen! Mert pénzem nincs! Adót nem tudok fizetni! Tegnapelőtt már mondta volt a perceptor, hogy jönnék. De hát elvihetik akár a házat is! Keed mennyen előre, s mongya meg nekik, hogy... Vagy ne mongyon semmit, vigyék el a házat, az istenit!

Az öregasszony, gyorsan, mint a motolla, hamarosan ott forgolódott a hivatalosak körül. Azt sem tudta szegény feje, kinek álljon inkább a szolgálatára. Ki a „nagyobb”, ki a hatalmasabb? A kisbíró? A csendőr? Vagy az adószedő?

János csak állt gyökeret verve. Mintha tűz szaladt volna szét az ereiben, amikor kihozták a házból a fonókeréket. Drágább volt ez az anyjának az életénél, régen kapta az urától, amikor még nagy szerelemben voltak. Azóta megkotyogósodott a kereke, s szerkezetét meglyuggatta a szű, de téli estéken még használható. Hej, mennyi mesét juttatott eszébe az asszonynak a fonókerék halk, álmosító nyikorgása!

A kisbíró nem nyúlt semmihez, s így az adószedőnek kellett visszatérnie a két párnáért is. Az elsőházban felvetett nagyágyból cibálták elő azokat – a legszebbeket –, s vigyázatlanul bedobták a szekér poros derekába.

Jó is volt, hogy elfordult a legény, s nem nézte végig a hurcolkodást.

Amikor elzörgött a kapu előtt a szekér, keserű szívvel átment az udvaron. Kalapját behúzta, hogy senki se lásson a szemébe. Kegyetlen szégyen marta a fonókerék meg a párnák miatt. Kiment a kapun céltalanul...

3

De miért is szégyelli? Mert látta az egész falu? Hiszen a másét is elvitték! Lám, Kormos Jóska is ott szontyolkodott a szekér mellett két véka kukoricája miatt. S rajta kívül még hányan, akiknek az arcát nem is tudta megjegyezni lelkének háborgása közben.

Mire a kocsmába ért, az alkonyati levegő hűvösségétől lehiggadtak a gondolatai, s tudatában ismét kezdett elrendeződni a világ. Fél liter bort kért. Öreg, rossz bútor a lócsös lábú kocsmáros a faluban, tizenöt esztendeje öntözgeti szesszel a község lakóinak örömet és bánatát, unalmát és nyugtalanságát.

– Régen nem tetszett nálunk járni – kedveskedett a vendégnek.

A legény reá sem nézett, inkább csak sejtette, amit a kocsmáros mondott, nem tudott odagondolni. Biccentett a fejével:

– Régen...

– Valamikor pedig...

– Az rég vót, hogy mindennap. Akkor még fiatal vótam. Kellett. Szerelmes is vótam, bánatom is vót. Meg örömöm is. No.

Öklére hajtotta a fejét... Ecetes ez a bor – állapította meg magában –, bizonyára keresztapaságba keveredett vele a kocsmáros. Azelőtt nem így volt, még a színe is más volt a bornak. S ő is régebben csak belepillantott a pohárba, mint a tündérek kútjába, s már látta is a Juli mosolygását, bársonyos tűzű szemeit. Csak fel kellett hajtania a pohár tartalmát, s érezte lelkén az ígézetet. Most? Zavaros a bor, szennyet lát úszkálni benne, ha a pohárba les.

De azért kiissza!

Az első pohár után eszébe jutott, hogy nincsen pénz nála. De még otthon sincs! Miből fogja kifizetni a kocsmárost? Manapság nem szívesen adnak hitelt annak, akinek lyukas a zsebe. Meleg loccsant az arcába, s elpirult, megvizsketett a teste, a lelkét ismét megkarmolta valami: neki még a kocsmá sem nyújthat nyugodalmat, nincsen békessége sehol a föld színén! A pénzről az adó, az adóról elvesztett szerelme, Juli jutott az eszébe, aki bizonyára megtudta már, hogy elvitték tőlük még a fonókereket is. Kacaghat rajta. De örvendhet a Juli apja is, lám, neki volt igaza, amikor tiltotta a leányát Kovács Jánostól!

Megmarkolta az üveget, s olyan vigyázatlan lendülettel töltött a poharába, hogy az ital kiloccsant az asztalra. Káromkodott is egyet, sziszegve, csak úgy

magában. Imént Király Dani bá jött be a kocsmába sunyin, mesterkélten óvatossággal, s egy porció pálinkát rendelt titokban. A legény felé fordult:

– Netene. Korán van még. A disznócsorda sem jött haza – hunyorgott és mosolygott a szeme sarka, bajuszát, amelynek összes szálai bozontosan nyúltak a levegőbe, puhán megpödörgette.

– Keednek avval semmi baja! – vetette oda János. Ingerelte a szó. Merőn maga elé nézett, hallgatóan, és ivott.

Pedig Király Dani bá nem rosszindulatból tette a megjegyzést. Maga is szegény, akár a templom egere, napszámba dolgozik, és idegen földet bérel, amikor itthon tartózkodik. Néha eltűnik a faluból, s az ilyen eltűnések előtt lelkesen magyarázza a járókelőknek, mindenkinek, akit elfog az utcán, hogy most aztán igazán rendbe tevődik a szénája, mert hisz levelet kapott, amelyben írták, hogy lámpással keresik a dolgos kezeket a bányaságon vagy ebben és ebben a városban, ilyen és ilyen munkára. Általában minden őszön, amikor elfogy a munka a mezőn, s elapad a napszám a faluban: Király Dani megkapja az állítólagos levelet. Hosszas és érzékeny parolázásokkal búcsúzik az emberektől, komáktól és cimboráktól, még könny is csillan a szemében, de ez inkább csak attól a veleszületett, szeme sarkában mindig bujkáló nevetéstől... Tél derekán aztán hazaállít a faluba. Ezt azonban nem jelenti senkinek. Mint az árnyék, amelyet megszoktunk már, egyszer csak itthon terem, és senkinek sem tűnik föl, amikor ismét megjelenik a kocsmában, s kikéri nagy titokzatosan a szokásos porció pálinkát. Nem kérdezik, hol járt, milyen munkában dolgozott, mennyit keresett, kiféle-miféle ember volt a munkaadója, s miért sodródott újra haza. Úgyis mindenki tudja, hogy őszön ismét előlről kezdődik a mese. Szegény ember ő, s talán még azt sem vennék észre, ha egy szép napon végérvényesen eltűnnék a falu életéből.

Ilyen halkán élő ember Király Dani.

De önérzete a fiatalabbakkal s a maga rangjabeli-ekkel szemben neki is van. Sértődve fordít hátat a borozónak, s duzzogva dünnyögi:

– Nem bántásként mondtam... Tőlem igyál, tőlem akár lyukat is rághat a hasadba a szesz, a fenébe is! Nem az enyimet iszod, s kész!

Aztán az ablak felé fordult, mintha rajta kívül senki sem volna a kocsmában, s ő szerfölött unatkozna. Az ablakszemről homályosan visszaverődött alakjának tükörképe, s mintegy önmagával koccintgatva, apró kortyokkal, szertartásosan hörpintgette az öklömnyi üveg tartalmát.

Hosszú ideig béna csend nehezedett az ivóteremre, csupán a vén kocsmáros csoszogtatott papucsában, amelyet cipő helyett húzott dagadt lábaira. Ő is az ablakhoz lépett s hátratett kezeinek egymásra font ujjaival játszadozva sóhajtozott. Milyen kár, hogy olyan hamar elrepült a nyár! Hogy egyáltalán odalesznek a hosszú, fényes, meleg napok, a vidám és nyugodt nyáresti ég. (Jóllehet, így ősszel többet jövedelmez a kocsmá, hiszen a korai alkonyat s a hosszú esték unalma inkább bekényszeríti az embereket az ivóba.)

Dani bá fenekére nézett az üvegnek. Valahonnan az inge alól disznóhólyagból készült koszos dohányzacskót cibált elő, s a dohány közül nagy ügyyel-bajjal kikotort öt lejt, azt a kocsmáros markába csúsztatta, majd felsóhajtott, hogy már menni kell. Leporolta az ujjasát (szokása volt ez), s indult. Nem azért, mintha a kedvéből nem telt volna még egy porcióra, de a férfinapszám ideje elmúlt már, nincsen kereset, a törökbúzáat leginkább a fehérnépek s a gyermekek szedik, mindössze tíz lejért napjára. A közeli napokban Dani bának biztosan újra levelet hoz a posta, hiszen nincsen már munkaalkalom a faluban, s a disznóhólyagból csinált zacskó nehezen fiaddza meg a napi négy-öt lejt pálinkára. A dohányhoz is csak nagy ritkán nyúl hozzá, hogy cigarettát sodorjon...

Mikor azonban lenyomta volna az ajtó kilincsét, János megszólította:

– Hallja-é, Dani bá! Én sem haragból mondtam...

Visszalépett.

– Tudom én azt, fiam.

– Nahát, akkor ne menjen.

– Én is mondom, hogy nem akartalak bántani.

– Egy pohárral megihatik, jut még innét – s felemelte az üres üveget. Rendelt, telitöltötte, s míg a kocsmáros a kiméréssel ügyetlenkedett, az öreg is helyet foglalt. Majd kicsit felemelkedett, s kezét átnyújtotta a legénynek:

– Mert aszondom én, hogy ahhoz senkinek semmi köze, hogy ki mikor öblinti le a torkát. Amikor kiszárad, s kész! Már egy pohár bort sem szabad meginnya a szegény embernek, mi?! Mikor a kedve úgy hozza? Mi? Afene!

4

A községi kocsmá udvarán ölnyi vastag, nagyolva faragott cserefagerendákon támaszkodott a szín, amely idegenből jövő utasoknak, deszkások és vásárosok szekérének s lovainak szolgált szállásul. Estétként a nagy szín felfogta a szomszédos házak ablakain kiszűrődő lámpafényt. Sötét volt, mintha a falu a világ fenekére süllyedt volna. Kovács János borgőzös, erős hangjától megroggyant a kocsmái asztal fölött égő lámpa kicsi lángja:

– Keed nem tuggya, Dani bá! Azt senki sem tuggya! Csak én tudom, hogy miért nincsen nyugodalma ennek! – verte a mellét a szíve fölött, s fokozódó lendülettel, önfegyelmét elveszítve szavalt. A bor, már a negyedik fél liter, feltépte a mondatok zsilipjét, s a szív öntötte magából a bánatot, az életet fojtogató keserűséget, mint nehéz felhő a záporosót. – De a kés a zsebemben! – kiáltotta. – Mindig az ujjas zsebiben! S kifenne! Már régtől fogva kifenne, csak aszondom! Akár meg is mutathatom! – De mégsem mutatta meg. Nem is volt ujjas rajta, ingujjban jött a kocsmába, úgy, ahogy a baj reászakadt estefelé.

– Úgy van a. Én is aszondom, hallod-e – kont-
rázott az öreg. – S ezt jól hallgasd meg, mert a ná-
ladnál öregebbtől sokat tanulhatsz. Sokat jártam én
ebben a világban, szerteszéjjel. Üsmerek én mindent,
hallod-e. De az úgy van, hogy ki-ki tuggya a maga
baját, s kész!

A mélyülő s feketedő este gyűjtötte az embereket
az ivóba. Addig szívták cigarettáikat, míg az az ajku-
kat kezdte égetni.

Szemet maró komisz füsttől lett sűrű a levegő, s
nagy szenvedéllyel vitatták a tavalyi juhpásztor dol-
gát, aki sokaknak adós maradt egy-két rész sajttal.
Még hozzá a sajt sovány is volt a keze után! Tény,
hogy az illető nem vált be majornak, pedig hogy kö-
nyörgött és fogadkozott az istenadta az elmúlt télen,
míg megkapta a pásztorságot. Most utólag senki sem
mond jót róla. Igaz, hogy már visszament, messzi
valahová a havasi falujába, könnyű tehát szapulni és
ócsárolni, nem védelmezheti magát...

A terem közepén beszélgető három emberhez oda-
csatlakozott negyediknek az éjjeliőr. Már korán este
kiállt az útra kétméteres botjával, amelynek végén
szegben végződő vasburok adta gazdájának a báto-
rítást gonosz szándékú emberek ellen. Télhez illő,
ujjatlan, földet seprő szokmányát is magára borította.
s fejét hegyes kucsma fedte. Hűvösek az éjszakák.
Ha nincs köd, hóharmat lepi be a fákat, a mohos ház-
tetőket, a gypjaikat vesztett réteket, az útszéli hidak
gerendáit meg a kerítések fedődeszkáit. A hajnal pe-
dig, a sűrűn pipázó trágyarakásokkal s a kertekben
meredező, fehér fejű, árva kórokkal olyan, mintha
máris valóságos tél vert volna szállást a faluban.

Bokor Marci, a bakter csónak alakú, idétlen bocs-
korban tapossa az utak porát, s a szája két szélén
mélyen lekonyul a bajusza. Minden este kocsmázás-
sal kezdi a szolgálatot. Ritkán fordul elő, hogy ne
akadjon valaki, aki egy-két pohár itallal meg ne kí-
nálja. De ma este mintha nem lenné helyét a beszél-
getők közelében. Mindegyre eloldalog, a koccintgatók
és egymásnak buzgón magyarázók felé sétál, s igyek-
szik mentől közelebb férközni hozzájuk. János lel-

két, amikor Marcira tekint, százszor fájóbban kavarja az emlékezés, mert megélnékülnek tudatában a régi éjszakák, amikor az éjjeliőr is tanúja volt néha a kapufélfák között lejátszódó szerelmes jeleneteknek, s látott sok mindent a mezőn is, hiszen Marci sokszor napszámoskodott Juliéknak.

– Kifent késem élivel még összetalálkozik Györki Imre! – ontotta a szavakat féktelenül a legény, s szemének alkoholtól mámoros fényében lobogott az indulat. Marékra fogta az üveg nyakát, keresett valamit a tekintetével, amihez hozzávágthatná, de aztán megelégedett azzal, hogy lebillentette az asztalról. – Tudja meg keed, hogy Györki Imre az oka! Ő, az apja, aki nem adta!

Dani bá előrehajolt, s két ujjával megráncigálta a legény mellén az inget:

– Nono, fiam, aszongyák, hogy te...

– Sokat mondanak! Azt tudnak!

– De hallgasd csak meg, fiam, amit az öregebb mond. Mert én nem akarok neked rosszat! Györki Imre...

– Hej, gazdag Györki Imre! Gazember Györki Imre! – tombolt a legény, s olyan erővel lázongott benne a szenvedély, hogy már a lábai is türelmetlenül doboltak az asztal alatt.

Az öregember széjjelnézett, megcsóválta a fejét. s a száját elfödte a tenyerével, mintha a bajuszát igazgatná:

– Halkabban, fiam... Csendesebben...

– A magamét mondom, s hangosan mondom, mert igazat beszélek!

– Sokan hallják, no – töpregett Dani bá, s talán szeretett volna eltűnni is. Kényelmetlenné vált a helyzete. Ő maga is sokszor kapott munkát Györki Imrénél. Aztán itt van ez a Bokor Marci, – fene a dolgát! Éjjeliőrnek ilyenkor nem a kocsmában a helye! De az üvegben még jócskán van bor, s Dani bá, ha rápillant, inkább tűri, hogy égesse ülepét a pad, eméssze elméjét a sunyi félelem Györki miatt, aki módos gazda s szóvivő ember a faluban.

A legényt mindinkább elragadta a hevület:

– Hallja meg az egész világ! Szemibe mondom neki magának is! Utolsó ember, nem tisztességes ember, aki mást nyomorúságba kerget!

– Mondom én, hogy nem jól beszélsz. Nem úgy vót. Nem Györki vót a hibás. A leány a kezeden vót, a fenébe! Osztán elengeded. Elszalasztottad, mert te úgy akartad, s kész! Senkinek semmi köze ahhoz, mert te úgy akartad! – kacsintott, s felkacagott. – Nekem te ne beszélj, én tudom, egyszer megunja az ember a fehércselédet! Mindegyiket! Hát mire való a fejjérnép? – Majd a pohara után nyúlt. – No, szerusz fiam, ingem te ne taníts!

De Kovács János nem koccintott, hanem hatalmasat csapott az asztalra. Olyan lett az arca, mint a vilámló ég.

– Györki Imre alávaló ember! Istentelen ember! Az is ellenségem nekem, aki pártját fogja! – s merőn belenézett az öregember arcába. De azt nem hagyta cserben a nyugalom.

– Ülj le.

– Keed is ellenségem!

Dani bá hátrahőkölt:

– Mit beszélsz? Ülj le. Én csak ülő emberrel beszélgetek, s kész! – fordult el haragosan, de csak pillanatra. Aztán halkán feddette, egészen a füléhez hajolva: – Bokor Marci előtt mért jár a szád? Visszazamondja, osztán Györki Imre elperli az ingedet is, becsületsértésért. Mondom én, hogy hallgass az öregebbre...

– Az ingemet? Hát odaadom én Bokor Marcinak az ingemet is! Annak a nyomorultnak! Nesze az ing, a keservit! – s belehasított a vászonba. Nem bírt magával, reszketett nagy, erős teste, s kékesen remegtek az ajkai. – Bort is adok Marcinak, a szerencsétlennek, amennyi belefér! Igyál, Marci! Hol vagy, Marci?! Gyere csak... Hogy is vót az, amikor...

– Nem Bokor Marci, hanem Györki...

A vénember is kereste szemével a baktert. De az már nem volt a kocsmában. Dani bá még ki is tá-

molygott utána, szolongatta a sötétben, mert borért hallgatni fog Marci, biztosan tudta.

De annak hült helye volt, elnyelte az őszi éjszaka.

5

Györkiéknél az asszony éppen bebújt a paplan alá, amikor megkocogtatták az ablakot. A vénember (csak ketten laktak a házban, amióta a fiuk megházasodott, s a leány is férjhez ment) vastag, szőrös nyakát hátraszegve ült a lámpa alatt, és a jövő esztendőre szóló új naptárt olvasta. Mélyen, vontatottan szuszogott, s lélegzésének üteme átrengett kerekded hasán is, amely kövéren kibuggyant a harisnyából a fekete lájbi alatt. A dús bajusz, amely őszesen is emlékeztetett ifjúkori szőkeségére, meg a szájába mélyen belekémlelő hajlott orr, árnyékot vetett az arcára.

Az első zajra fel sem figyelt. Magasan van az ablak, nem érheti fel emberi kéz. Valami ijedt madarat űzhetett a fény felé az őszi éjszaka sivársága. Vagy magától reccsent volna a keresztfa? (Ez vendéget jelent.) Lehet az is, hogy csak a képzelete játszik vele.

Élettársa felé pillantott, majd fordított egy lapot a naptárban. Feleségét azon nyomban, hogy lefeküdt, elnyomta az álom. Öreg csont már az asszony, de ma is a nap előtt kél, s példás rendet tart a házban. Lám, sehol egy szemét a padlón, tiszta ágynemű az ágyakon, s olyan patyolatfehér abrosz az asztalon, hogy reá sem mer könyökölni a gazda. Tisztaság a jómód jele. Igaz az is, hogy nem gyarapodhatott volna ő e nélkül az asszony nélkül. Csendes természetű – gondolta most is –, jó asszony. Olyan leányt nevelt, hogy akár az angyalok közé is beillenék...

A második zörgetés erős zajára végül felriadt, a könyvet letette, az ablakhoz lépett, s kinyitotta:

- Ki lelke vagy, hé?!
- Én vagyok. Marci. A bakter.
- Marci... Ki küldött?
- Ingem senki, magamtól jöttem.

A gazda lelkét rossz sejtelem árasztotta el. Hát-rapillantott, hogy alszik-e a felesége. Nem rendes dolog, ha késő este keres valakit a bakter. Talán reámentek a csendőrök vagy a fináncok a fiára, mert Albert éppen most főzi a pálinkát nagy titokban, elrejtözve a hatóság szeme elől. Aztán jön a büntetés, tíz-húszezer lej vagy még több. Úszik a vagyon: állat és föld!... Ilyen félelmek és remegések állnak mindig sorompóban a Györki lelkében.

– Beszélj! – hajolt ki az ablakon. – De halkan, mert alszik az asszony.

– Jól van – bólintott az éjjeliőr. – Úgy vót, hogy napnyugta után mondom a feleségemnek: no, én má ki is menyek. Mert mi csináljon otthon az ember? Hat gyermek aluszik az ágyban, a lányka – a legnagyobbik –, igaz, hogy szógálatba készül, de... azért már üdeje, hogy kinézzen a falu közü a bakter, ha besötétedik. Há nem igaz? – galagyolt összevissza.

– Igaz, igaz – bólintott türelmetlenül Györki, s ismét hátralesett. – Halkabban beszélj, te, s mondd azt, hogy honnét jöttél?

– A kocsmából.

– Ott vannak a csendőrök, mi? – dobogott hevesen a szíve.

– Nincsenek...

– Hát az adószedő?

– Úrféle egyáltalán nincs.

– Akkor ki van ott?

– Kovács Jancsi mulat Király Dani bával, a helyett, hogy az adóját kifizetné. Hogy ne vinnék el az anyja fonókerekit! No – gondoltam én is magamban –, jól járt vóna igaziba a keed leánya, ha hozzámenyen! Há nem igaz? Most osztán hordanák el adóba mind, amit keed szerzett...

– Igaz – dörmögte kényszerű nyugalommal. – Osztán mért jöttél?

– Az a senki fia mind keedet ócsárolja.

– Ingemet? – s elgondolkozott. – Hát csak ócsároljon. Jába perelném, nincs mit megvenni rajta.

– Azt is mondta, hogy megöli keedet.

– Az annyát!

– A kés a zsebiben!

Kicsit megborzongott:

– Majd meglássuk. Mert én is ott leszek!

– Osztán... hogy miket mondott az egész falu előtt! Sokan vannak a kocsmában, s jól kiállította a keed becsületéről a bizonyítványt, mindenki füle hallatára.

Még mindig nem gerjedt föl a haragja. Csak azt kérdezte:

– A leányomat mocskolta-e?

– Azt is...

– A leányomat? – s felhorkant. – No, megállj! Majd megtanítom én a bitangot! Majd adok én neki! Hát ki vagyok én?!

– Nyíltan hirdeti, hogy keed alávaló gazember. Kereken állták, s úgy hallgatták.

Szégyen ez! Az egész falu beszélni fogja!

– Nyíltan?

– Úgy...

– Hogy én gazember vagyok?

– Mondta. S a kés a zsebiben!

Bajuszának bozótja megremegett, mint a tigrisé, a szavak lassanként életre rázták olvasásba álmosodott tudatát. Pillanat alatt átviharzott benne mindaz, ami a családjában történt Kovács János miatt. Ő keserítette meg öreg napjait, ő hervasztja ma is nap nap után, szemmel láthatóan, leánya arcának rózsaszirmait. Mert még mostanság is ott van valami sötét, bizonytalan árnyék a család életében, őmiatta, s nem lehet szabadulni tőle. Sokszor kiszámította magában, tépelődései közepette, hogy itt csak a halál segít. Élő emberek között nincsen megoldás abban, amit az élet összegabalyított...

– Nem vót elég, hogy megszégyenítette a leányomat? Hogy feldúlta a családom boldogságát? Most még ő rágalmaz? Még mindig nem nyughatik attól a fehérneptől? S ingem gyilkossággal fenyeget? Hát én majd megmutatom, hogy milyen legény ő! Nyomorult, mint a féreg, aki a mezőn a szántásban

kereskedik! Munkakerülő! Haszontalan! Senki! Most osztán megtanítom! Mért nem költözik el a faluból?! Mért?!

– Csak azért jöttem – akart indulni a bakter.

– Állj csak! Menyek én is!

Lehúzta a percegő lámpát, ujjasba bújt, s kalapot tett a fejére. De még irtózatoss felindultsága közben is vigyázott, nehogy felébredjen a felesége: óvatosan nyitotta ki és csukta be az ajtót.

6

Alig öt percnyire lakott a fia, Albert.

A bakter bocskorával zajosan csoszogott utána az utcán; néha futólépésre kénytelenedtek a lábai, mert Györki Imre izgatottan sietett, mintha nem is veszélyeztette volna testének egyensúlyát a kerekded pocak. De nem akart emberekkel találkozni.

Elsőnek a menyébe botlott, aki a kapunyikorgásra kinézett az ajtón. Feküdni készült éppen, haját már kibontotta. Mielőtt a menyecske kérdezősködhetne, az öreg ráförmedt:

– Az uradat keresem! Itthon van?

– Valami baj van? – ijedt meg Sári.

– Semmiség... Hol az urad?

– Pálinkát akarnak kóstolni?... Ki az ott hátul a sötétben? Nem üsmerem meg...

– Szólítsd elé az uradat!

A menyecske hátracsapta kontyból lebontott, gazdag tincsekbe omló haját, és lépett néhányat az udvar mélyébe, arrafelé, ahol szökdöső tűzfény árulkodott a pálinkafőzésről:

– Albi! Hozzál kóstolót! Itt van apád!

Majd az apósáék felé:

– Kerüljenek beljebb... De ki az ott hátul? – kémlelődőtt újra, mert még mindig nem ismerte meg a bakter háttérbe húzódo alakját.

Idős Györki belépett a szobába, társa pedig eltűnt a kapu alatt. Sári a pálinkához poharakat szedett elő, s tiszta kendővel meg is törülgette őket, majd a lámpafény felé tartotta, hogy meggyőződjenek, elég tiszták-e. Így kell, ha az após látja. Eközben Albert is előkerült. Nyugodt, békés arcú szőke férfi volt, orra alatt keskeny bajusz pödörödött, s arcán mosolygás játszadozott. Kurtán köszönt az apjának, kezét is szorították, majd karjával végigtörült az alig kopott kanapén, hogy leülhessen.

– Már jába hozza a hírt a csendőrökről – legyintett. – Jöhetnek, mert nem félek tőlük. Megvan az engedély!

Györki nem tudott kivergődni a szédületből, gépiesen felelte:

– Ajjó. Nem is tudtam.

– Nem vót üdöm elmenni keedhez, hogy megmondjam. Na, lássuk csak, asszony, hol is vagy az az éveg?... Már esment adtál valakinek... Ejnye, ejnye – csóváltgatta a fejét harag nélkül. – Így hamar végire járunk... Szinte teli vót, s már félig is alig van... Estefelé az utolsó tisztálást is feltettük – fordult az apjához –, az ember mellett, aki főzi, állandólag ott kell állni, s ezért is nem vót üdöm tudatni keedet...

Erős pálinka volt, kisüstös, olyan, mintha eleven parazsat nyelne, aki issza.

Albert beszélt, beszélt, töltögette a gyilkos folyadékot. Kicsit látszott a szemén, s érzett a hanglejtésén, hogy napok óta vigyáz az üst mellett a napszámossal.

Apja nem lelte helyét az asztal mellett. Az alkohol hatására még vérmesebb és nyugtalanítóbb indulatok rohanták meg: mintha a Kovács János kését máris a szíve fölött érezné. A hetedik pohár után rászólt a menyére:

– Eriggy, Sári, nézd meg a napszámost. Nem jó ügyelet nélkül hagyni az idegent.

Sári megértette, hogy el kell tisztulnia. Csupán pillanatig csodálkozott az apósa felé, s már tova is libbent engedelmesen. De megborzongott valami furcsa sejtelemtől. Férje utána nézett, s – hogy az asszonyt elnyelte az ajtón kívül settenkedő sötétség – komolyra vált arccal fordult az apjához:

– Hát megdögle mégis a ló? Mondta vót keed a minap, hogy köhögés gyötri azt a szegény állatot. A kehet nem lehet gyógyítani.

– Nagynyavaját. A ló jobban van!

Merőn összenéztek.

– Szükségem vagyon reád! – mondta kisvártatva az apa.

– Mihez?

– Gyilkosság készül!

A fiatalember meghökölt, elsötétült előtte a világ.

– Tán keed készíti?!

– Nem én... Ellenem tervelik...

– S ki?

– Hát ki? Kovács Jancsi! Nem fér a bőriben. De én kiguvasztom azt az útszélről felszedett bitang keszervit!... Végy kézbelit, ujjast, s gyere! – pattant föl a székről, halántékán a dagadó, lüktető erekkel, s a szédület már-már földhöz csapta.

Fia azonban nyugodt maradt, nem rázta föl a hír.

– Az nem igaz. Üsmerem én Jancsit... Sokáig vót jó cimborám. Sokat hírelnek róla, de tőlem mondhaszák, én mindenkinél jobban üsmerem...

Ezek a szavak feltépték Györki izgalma előtt a rácsot, mely mögött jó órája szüköl már a vadállat. A szék háta megreccsent a beléje kapaszkodó ujjak szorításától:

– Tésis?! A tulajdon gyermekem is ellenem szegül?! A gyilkosomat pártolja?! – fuldokolta kékre dagadt arccal, s kétszer-háromszor is átszáguldott a szobán, majd magából kikelve, mintha eszét veszttette volna, elrohant.

Vaktában szaladt végig az utcán, míg ki nem fuldadt. Patakként csurgott arcán, hátán az izzadság.

Csak ekkor vette észre, hogy nyomába szegődve hűségesen követi őt a földigérő szokmány, mindenütt a sarkában, mint az árnyék.

– Marci – fordult hátra. – Küldd ki azt a gézengúzt a temetőbe! Hadd lám, milyen legény az, aki a leányomat szégyenben hagyta?!

Két lépés után ismét elakadt, s megfordult:

– Marci! Osztán öt lejjel felemelem a napszámodat... Hallod-é, holnap kapsz egy liter pálinkát is! Hat gyermeked van, szegény ember vagy, neked is jól fog az a kicsi pénz... De ha megtudja valaki, vége a napszámoknak, hallod-é!

...Albert néhány perc múlva meggondolta a dolgot, s úgy határozott, hogy mégis utánaéz az apjának. Végigsietett az utcán, s látta, hogy a szülei házában még mindig ég a lámpa. Bizonyára már vetkőzik is az öreg... Hogy is gyilkolna az a Kovács Jancsi? – Elmosolyodott magában. Vállán hanyag mozdulattal fellökte az ujjast, aztán megfordult, s beleszagolt a levegőbe. Ideérezte a pálinka illata!...

Fütyörészve bandukolt hazafelé.

7

Kovács Jánosnak harmatot csalt szemébe az ital. A beszélgetők a kocsmá közepén álldogáltak hosszasan, végül letelepedtek a padra, s tovább szólták, szapulták a szegény juhászt. Egy alacsony homlokú, düledt zöld szemű férfi a szájához emelt üveg mögül megjegyezte, Kovács Jancsi felé sandítva:

– Elvitték az anyja fonókerekét is. Az úton hallám...

Ketten-hárman is arrafelé fordultak, csak úgy, mintha a sarokba rekedt homályt néznék. A legény nem bírta a fejét. Nekikönyökölt az asztallapnak, amelyet ma este annyit döngetett már az öklével:

*Bánat és bor élettársom,
hej, mély az én árvaságom!*

Dani bá előkotorta a pipáját valamelyik zsebéből, hogy a zacskó fenekén porló dohánytörmelékkel föláldozza a mámor ködös hangulatának. A padhoz veregette a pipát, szipáskolt, hogy megtisztuljon a bagótól, s közben – úgy félfigyellel – rábólintott a János árvaságára is. De mielőtt pipatömésre került volna a sor, az ajtó feletti virgonc kis bronzcsengő érkezőt jelzett. Az öregnek felragyogott a szeme.

– No, megkerült a bakter! Fene a lábát, aki a falut járja!

A legény magasan lengette az öklét:

– Reászakad eccer Györki Imrere az igazságos ég! Vagy eltöri a lábát a föld, s tüzet fű reá. De ha ég nem szakad s föld tüzet nem fű: akkor is élni fogok én! Mindig éles lesz a késem!

A vénember a most érkezettel volt elfoglalva:

– Jöszte csak, Marci, egy szóra! Melegedj meg, mert hűvös az éccaka, a fenébe! Ni, már az orrod is tőgyelni kezdett!

A bakter megtörülte levedző orrát a keze fejével, szortyogott egyet-kettőt, s csendesen az asztalhoz bátorzkodott. Folytonosan a padlóul szolgáló téglákhoz tapasztotta a tekintetét, hogy még a köszönését sem lehetett megérteni.

– Hideg van, ugyi?! – csapott a vállára Dani bá. Őszinte volt a vidámsága, hiszen bizonyosra vette, hogy a bakter, ha már melléjük telepedett, nem fog árulkodni Györki Imrének. A bortól minden, amit hallott, elnémul benne, mint a sír. Tudja ő jól, hogy milyen a szegény ember.

Poharat rendelt, töltött, s koccintáskor hosszú körmondatokban sajnálkozott a bakteren:

– Mondjuk úgy, ahogy van: a magunkfajta ember nem is tudja, hogy mi az a hideg. Különösen télen! De akkor is kivált éccaka, amikor a bakternek vigyázni kell a falura. Számára nincsen fedél, kapualjakban tapogatja a csontjait a szél. S mind csak azért, hogy embernek, állatnak, háznak, gabonának

rossz szándék által kára ne essék... Én mondom neked, János fiam – magyarázta most már a legénynek –, sokat jártam a nagyvilágban, eleget láttam s hallottam, de ez így nagyon! Mert ez az ember most is faluvigyzóból jött! Igaz-é, Marci?!

– Már ha keed mongya... A temetőből jövök...

– Félelmetes hely a temető is – csóválta a fejét Dani bá elismerőleg.

– Csak keed állna ki oda! A fejér embert lestem, akinek éjfélkor kell kibúnia a föld alól – s nyelt, mert nehezen tudta kitalálni ezt a hazugságot. (Peti Pistáné költötte hírét a fejér embernek, úgyhogy asszonyféle már nem is merészel sötétedés után a temető közelében járni.)

– Osztán megfáztam, s otthagytam, az isten lesi tovább! – folytatta.

Erre János is felfigyelt. Szemeiben zavarosan kavargott a mámor. Az ő édesanyja is sokszor emlegette a fejér embert. Esős, nyirkos éjszakákon, amikor testét fájások hasogatták, s lelkét halálfélelem ijesztgette, egész párbeszédet szőtt: „Tedd le azt a lepedőt, nem szeretlek fehéren... Neked barna volt a bőröd... Vagy nem Zsiga vagy te?... A szemedből látom, hogy te vagy... Elrútítottad magadat. Pihá!... Hát én veled nem megyek!” – Nyögdécselt, s néha már olyan emelt hangon beszélt, mintha élő emberhez szólna: – „A pokolvar rágja meg a halóporaidat is: hát nincs nyugodalmad a föld alatt? Nem hagysz pihenni ingem?!” – S János hallotta részeg képzeletével, amint sírnak a fák az őszi éjszakában, eső áztatja a földet, s a szél hozzáloccsintja olykor az ablakokhoz.

Nyög, jajgat, szinte sikoltoz az anyja...

– Már két gyermeket megrontott a faluban – mondta az éjjeliőr.

– Bolond beszéd – legyintett János.

– Szememmel láttam!

– Hazudsz, bakter!

– Folyjon ki a szemem!
– Tőlem folyjon. Jártál-é oskolába?
– Nem jártam... De vakuljak meg, ha a fejr ember nem láttam!
– Az apádat, aki fejr vót, mert nem vót szerencseny, igaz-é? Csak olyan babona a fejr ember...
– Peti Pistáné is látta!
– Vénasszony. Nem számít.
– Ne menjek el innét– köpött –, ha a pap fia is nem látta s a pap is nem mondta!
– A pap? – csudálkozott el a legény.
– A.
– Nem lehet igaz!
– Jól van, na. Megnézheted. Minden éjfélkor eléjő. Fehér lepedő van a vállán, kén ég a szemeiben, s szempillantás alatt a hátad megí kerül. A legények összefogtak, hogy kipusztítsák, de megijedtek tőle. Így már ez is reám maradt – vonogatta közönyösen a vállát.

– Megnézem, te bakter – emelkedett fel János a padról –, de ha nem igaz, osztán...

Dani bá elébe állott:

– Együtt nézzük meg, hallod-é! Csak még nincsen itt az üdeje! Ül le, s kész! – próbálta visszakényszeríteni a padra, fél szemmel az üveg felé sóvárogva, amelyet csak most hozott ki a kocsmáros, s alig hiányzott a tartalmából. – Én mondom, hogy ketten osztán megtaníjuk kesztyűbe dudálni azt a fránya fejr embert, mert én nem hagylak téged! Csak most ül le!

János, mintha nem hallaná: részegségtől feszesre egyenesedett testtel, katonás, peckes léptekkel törtett az ajtó felé, ahol aztán lemaradt tőle a vénember, és visszatámolgott az asztalhoz:

– Pedig elmentem vóna vele – mondta. – Mert igazába megszerettem ezt a legényt. Nem mondom, sokat beszél, ha egy kicsit iszik, de az ingit se sajnálja mástól. Én mondom! – nyúlt az üveg után, s

telitöltötte a poharakat, kettőt: egyet magának, egyet a bakternek.

– Bátor legény – vélte Marci is, akinek a lelkét mégis zavarhatta valami, mert hozzátette: – Jó éles kés lehet nála... Azt el is felejtettem mondani, hogy a fejér ember sem jár üres kézzel... Már ahogy mongyák... Mit tudom én?! – rándult meg a teste, s szemét még inkább elfordította a Dani bá arcától.

8

Korán reggel volt még. Mint tegnap és azelőtt, amióta tanyát vert az ősz, köd mosdatta a falut, az egész vidéket, s csepegett a fák fekete ágairól, akár a verejték. Embercsoportok haladtak el a Györki Imre háza előtt. Némelyek a mezőre siettek, de leginkább – a szegénysorsú nép asszonyai – az erdőre, fatörmeléket gyűjteni, amelyet csomókba kötve görnyedt hátukon cipeltek haza, hevülten az erőlködéstől, káromkodások közepette. Messzi van az erdő. Rövidítéssel a Györkiék háza közelében kell betérni, és átmenni a temetőn.

Peti Pistáné két vénasszony társával szintén az erdőre igyekezett, s az úton mostanáig boszorkánytörténetekkel szórakoztatta útitársait. (Petinéről mindenki tudja a faluban, hogy néha éjfélkor seprűre kap, s úgy megnyergeli, akár a huszár a lovát, kulcslyukon ügyesebben bebújik, mint a szél, állatokból vért ereszt, szakértőbben, mint a lódoctor, nem látszik nyoma se a késének.) A vénasszony hirtelen elnémult a ház előtt, és figyelni kezdett. Mert a Györki Imréné nyelve gyorsabban pergett az orsónál. Amilyen csendes, szófukar asszony volt, most valósággal rikácsolt:

– Ugyi, nem tudod, hogy hol hagyta? Most osztán dobjunk ki pénzt új kalapért a vásáron! Hogy az Isten igazítsa el az eszedet, amelyik mindig a pálinkaszag felé igazodik! Azt hiszed, nem tudom, amikor

kilopóztál az ajtón? Már nem tudtad megállani, hogy ott főzik a pálinkát! A lámpát is úgy lehúztad, a sujj a tíz körmödet, hogy reggelre csupa korom lett minden! Ki mossa ki az ágyneműt? Mi? Mért nem tudtad kifűni azt a lámpát? Mi?

A férfi nem lelte helyét. Minden széket és kanapét kipróbált már az üléssel. Próbált állni az ablak mellett is és belebámulni a tejfehér világba, de nem bírt sokáig szembenézni a ház körül lopakodó enyészettel sem. Az asszony kárpálására csak azt hajtogatta, hogy:

– Ne tegezz, a nyelved istenit! Nem eccerre húztunk gagyát!

– De én menjek el a törökbúza szedőkért, ugyi? Mert keed elvesztette részeg fővel a kalapját! Osztán menjek el Albertékhez is, mert keed otthagya a kalapját?! S a báránybórt, a kucsmát, azt nem teszi fejére, mert szégyelli, mivel nem üdeje még! Hát csak menjek, csak szaladjak, mert nincsen elég dolog itthon!

A kaput is olyan erővel húzta be, mintha csakis ő parancsolna a háznál.

Györki fellélegzett, amikor végre egyedül maradt...

Hajnalban sem tudott elaludni, csak forgott az ágyban, és hallgatta, miként kapzsiskodik levegőért a felesége tüdeje. Mikor pedig megfeledkezett, hogy ágyban fekszik, szobában van, zárt ajtók mögött, akkor arra rettent, hogy Kovács János szuszog a fülébe, a mellére térdel, s kése hegyét már a szíve fölött tartja. Sokáig vívódott, aztán felkelt, s kiindult az istállóba, megnézni a marhákat. Mikor az ajtón kilépett, s arcába csapott a friss levegő, rádöbbsent, hogy nincsen kalapja. Azóta se mert kimozdulni a házból, odavolt a tegnapi nyugodt élete. A felesége is, amióta felkelt, szüntelenül kárpál... S most, hogy elment az asszony, és elfoglalta birodalmát a csend, a magánosság, ez még kibírhatatlanabb. Szörnyű kísértés van a csendben, Györkinek le kell rognia a

székbe. Hangokat és lépéseket hall, de nem mer hátrahátrézní. Később valóban csattant a kapu, s a férfi testén hideg verejték ütött ki. Már az ablakra sem mert rápillantani.

Fekete rongygomolyagként Peti Pistáné omlott be az ajtón jajveszékelve:

– Megölték a vén Kovács fiát, jaj! Mit láttam a temetőben, teremtő isten!? – S keresztet is vetett, amit gyermekkorában tanult valahol a pápistáktól. – Fehér inge csupa vér! Körülötte minden vér! Jöjjön, Imre bá, jaj, meg sem nézhettem ijedtemben!

A férfi izgatottan felállt, megremegett:

– Ki ölte meg? Ki?

– A fejer ember! Biztosan a fejer ember! Mert mondtam én, hogy...

– Keed látta?! – hörgött eltorzult orcával.

– Láttam...

Györki már nem találta az eszt, tehetetlenül sutogott:

– A fejer em... A fejer em...

– Jöjjön már! A feje kettéhasítva! Csendör is áll mellette!

Agyára szaladt a vér, fejéhez kapott:

– Nincsen kalapom... – dadogta, s kihullott minden a tudatából, és elsötétült előtte a szoba. Hosszú percek teltek el így, s csak a vállába markoló kemény kéz térítette magához:

– Ez a magáé? Mi? – kérdezte az őrmester érélyes hangon.

– Ez?... Ez?... – nézegette riadtan a kalapot.

Gallérjánál fogva ráncigálta a csendör:

– Jöjjön velünk az őrsre! Nem hallja?! Keljen fel már arról a székről!

Csak most ocsúdott fel teljesen, és szétbámult:

– De kérem, nem mehetek! Mingyárt hozza az asszony a kalapot, tessenek, kérem, addig helyet...

– Azonnal induljon! Vagy erőszakkal vitessem el? Minket akar maga becsapni? – mordult rá a csendör, és megindult előre.

A kapu előtt úgy bámult Marcira, mintha soha nem is látta volna. Nem értette az egészet. Miért néz rá olyan sötéten a bakter? Mit vétett ő neki? S egyáltalán: mit keres itt Marci? Valahogy homályosan mintha emlékezne rá, ahogy a földig érő szokmány suhogott, kúszott utána az éji utcán, a falu mélységes nagy csendjében.

Marosvásárhely, 1937